

образовательным программам Таблица 3. Выявлены и определены результаты обучения (РО) как ориентация на результат, рынок, стратегическая ориентация, технологичность и функциональность, инновационность и профессионализм, адаптивность, интегративность, коммуникативность и командность [5].

1 При составлении образовательных программ нацеленных на логистический рынок необходимо учитывать специфику поколения Z, требования работодателей, родителей, студентов и абитуриентов.

2 Образовательные программы в сфере логистики должны соответствовать международным стандартам, учитывая географическое положение РК, увеличение транзитного грузопотока и расширение масштабов развития логистической отрасли.

3 Для развития студентоцентрированного и клиентоориентированного обучения в области логистики необходимо повышение квалификации преподавательского состава, развитие академической мобильности среди студентов и преподавателей

ЛИТЕРАТУРА

[1] Howe, Neil; Strauss, William. Millennials & K-12 Schools. — LifeCourse Associates, 2008. — С. 109—111. — ISBN 0971260656.

[2] Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года №319-III

[3] Государственный общеобязательный стандарт высшего образования (бакалавриат), утвержденный постановлением Правительства Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604

[4] Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы. Утверждена постановлением Правительства РК от 27 декабря 2019 года №988

[5] Типовые правила деятельности организации образования, реализующие образовательные программы высшего и послевузовского образования, утвержденные приказом Министерства образования и науки Республики Казахстан от 30 октября 2018 г №595.

УДК 338.12.015

А. Қ. Қалтаев^а, М.Ж. Арзаева^б

^аa.kaltaev@alt.edu.kz, ^бm.arzaeva@alt.edu.kz

Логистика және көлік академиясы, Алматы, Қазақстан

ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДА АЗЫҚ-ТҮЛІК ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕГІ ЛОГИСТИКАЛЫҚ ЖҮЙЕНІҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТИІМДІЛІГІ

Аңдатпа. Логистиканың тиімділігі, әсіресе пандемия жағдайында ерекше маңызға ие. Пандемияны тежеу мақсатында барлық әлемдегі үкімет арнайы шараларды жүзеге асырды, оның ішінде жүк тасымалын да күрт қысқартты. Ел ішінде және халықаралық деңгейдегі көлік жүйесі жұмысындағы ауытқулар мен шектеулер өз кезегінде жұмыс күші ұсынысының да қысқаруына алып келді. Мұндай факторлар азық-түлікпен қамтамасыз ету логистикасындағы жалпы факторлардың да ауытқуына ықпал жасап, азық-түлік қауіпсіздігі мен тамақтану сапасына қатысты қауіп-қатер туғызады. Мұндай кедергілер азық-түлік өнімдерінің сапасы мен қауіпсіздігіне қолайсыз әсер етуімен қатар, нарықтық қол жетімділікті қиындатуы және бағаның өсуіне алып келуі ықтимал.

Түйін сөздер. Логистикалық жүйе, азық-түлік өнімдері, қауіпсіздік, экономика, тиімділік

Аннотация. Эффективность логистики имеет решающее значение, особенно в период кризиса. Для сдерживания пандемии правительства во всем мире приняли определенные меры, включая резкое сокращение грузовых перевозок. Сбои в работе транспортных систем, ограничения, как внутри стран, так и в международном плане, привели к сокращению предложения рабочей силы. Эти факторы вызывают общие сбои в логистике снабжения продовольствием, ставят под угрозу продовольственную безопасность и качество питания. Перебои могут негативно сказаться на качестве и безопасности пищевых продуктов, а также затруднить доступ к рынкам и привести к росту цен.

Ключевые слова. Логистическая система, продовольственные товары, безопасность, экономика, эффективность

Abstract. Logistics efficiency is crucial, especially in times of crisis. To contain the pandemic, Governments around the world have taken certain measures, including a sharp reduction in freight traffic. Disruptions in the operation of transport systems, restrictions, both within countries and internationally, have led to a reduction in the supply of labor. These factors cause general disruptions in the logistics of food supply, jeopardize food security and the quality of nutrition. Disruptions can negatively affect the quality and safety of food, as well as hinder access to markets and lead to price increases.

Key words. Logistics system, food products, security, economy, efficiency

Азық-түлік қауіпсіздігі қауіпсіздіктің басқа түрлерімен тығыз байланысты және ұлттық қауіпсіздік жағдайына тікелей әсер етеді. Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес, ұлттық қауіпсіздік бұл адамның және азаматтың, қоғам мен мемлекеттің серпінді дамуын қамтамасыз ететін Қазақстан Республикасы ұлттық мүдделерінің нақты және ықтимал қауіп-қатерлерден қорғалуының жай-күйі. Ұлттық қауіпсіздіктің барлық жүйесі мен пәрменділігін реттейтін басты үйлестіру құжаты - ҚР Президентінің «2021-2025жж арналған ҚР ұлттық қауіпсіздік Стратегиясын бекіту туралы» Жарлығы[1]. Аталмыш құжатта мемлекеттің азық-түлік қауіпсіздігі Ұлттық қауіпсіздік стратегиясының құрамдас бөлігі болып табылады. Бұл Қазақстан бойынша пандемия жағдайында ауыл шаруашылығы тұрақтылығын қамтамасыз ету, ауылшаруашылық өнімдерін жеткізудің әртүрлі көздерін әртараптандыру, су қауіпсіздігі, экологиялық тұрғыда болып жатқан климаттық өзгерістерді ескеру қаншалықты маңызды екенін көрсетеді. Бұл барлық елдердің күн тәртібіндегі өте маңызды мәселелер және Қазақстан үшін де таңсық емес.

Азық-түлік қауіпсіздігін қалыптастыру мемлекеттік саясаттың негізгі элементі болып табылады, ол көбінесе елдің аграрлық саясатының негізгі бағыттарын анықтауда негіз болып табылады. Елдің азық – түлік қауіпсіздігі экономиканың басты артериясы-ауыл шаруашылығының даму жағдайына тікелей байланысты. Табысты ауылшаруашылық экономикасы көптеген мәселелерді шешеді, әртүрлі тәуекелдердің деңгейі төмендетеді. Алайда, азық-түлік қауіпсіздігін нығайту үшін тек аграрлық саланың ғана жай-күйін ескеру жеткіліксіз[2]. Азық-түлік қауіпсіздігін қалыптастырудың көп құрылымды сипатын және онымен бірге жүретін процестерді ескеру барысында бірнеше маңызды құрамдас бөліктерді назар ұстау қажет, солардың бірі – логистикалық жүйенің экономикалық тиімділігі.

Осы орайда Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы елдерді азық-түліктің жетіспеушілігін, әсіресе пандемия жағдайында болдырмау үшін азық-түлік тізбектерінің дәлелденген нұсқаларын қолдануды ұсынады. Пандемия жағдайы барлық елдердің аграрлық және азық-түлік жүйелеріне қандай да бір деңгейде әсер етті. Ауылшаруашылық жұмыстарының көпшілігі маусымдық сипатқа ие және ауа-райына байланысты, сәйкесінше олардың қызмет ету мерзімдері, қарқыны мен реттілігі нақты тексерілген модельге сәйкес жүзеге асырылады. Қызметтің бір түріндегі кідіріс

өнімділік пен өндіріс көлеміне әсер ететін бүкіл өндіріс процесіне әсер етуі мүмкін. Капиталды көп қажет ететін ауыл шаруашылығы, әсіресе өндіріс үшін тұқым, жем, тыңайтқыш, пестицидтер, майлау материалдары және дизель отыны сияқты көптеген аралық ресурстар қажет болған жағдайда зардап шегуі мүмкін. Сонымен бірге осы саланың негізгі өкілдері - фермерлер де зардап шегуі мүмкін. Олар өздерінің өндіріс құралдарына көбірек сенім артса да, олардың көпшілігі жергілікті немесе аймақтық нарықтардан тұқым, жем немесе дизель сияқты өндіріс құралдарын сатып алуға мәжбүр. Аталмыш субъектілер қол еңбегін көбірек пайдаланады және олардың денсаулығына тікелей немесе жанама әсер ететін жағдайларда, бұл олардың еңбек өнімділігіне ғана емес, азық-түлік қауіпсіздігіне де біршама нұқсан келтіруі мүмкін. Өнімдердің дер кезінде жеткізілмеуі немесе мүлдем болмауы экономиканың әртүрлі секторында жұмыспен қамтылғандарға да өзіндік әсерін тигізеді. Мысалы,

шаруа қожалығы \neq шағын және орта бизнес субъектілері \neq өнім (қызмет, жұмыс) \Rightarrow азық-түлік қауіпсіздігі; жұмыссыздық; табыс көлеміндегі ауытқу; салық төлемдерінің қысқаруы; т.б.

Осы орайда логистикалық жүйенің оңтайлы қызметін қамтамасыз ету арқылы экономикалық тиімділікке қол жеткізуге болады. Бір ғана ауыл шаруашылығына қатысты алатын болсақ, "фермадан үстелге дейін" азық-түлік жеткізу жүйесінің үздіксіз жұмыс істеуі өте маңызды.

Қазіргі уақытта Азық-түлік қауіпсіздігі мәселелері тек Қазақстанға ғана емес, ол бүкіл әлемге қатысты. Бұл мәселе жаһандану мен пандемия жағдайында статистикалық, аналитикалық бақылау мәселелері және сауда қатынастарын ұйымдастыру бойынша кедендік одақ, БҰҰ Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы, БРИК тәрізді өңірлік экономикалық одақтарды айналып өтпейтіні ақиқат.

Әлемдегі азық-түлік қауіпсіздігінің тұрақсыздығы және оның бірқатар елдердегі сыни жағдайының басты проблемасы, ең алдымен, өндіріс пен тұтыну деңгейлерінің сәйкес келмеуі болып табылады. Бұл құбылыстың себептері атап айтқанда:

- Біріншіден, АӨК-нің қолданыстағы материалдық-техникалық базасының жетілмегендігінен және айтарлықтай тозуынан туындаған ауыл шаруашылығы өндірісінің төмендеуі ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының көпшілігінде;

- екіншіден, бұл инфрақұрылымның нашар дамуынан, аграрлық еңбектің қандай да бір тартымдылығының болмауынан туындаған ауылдық аумақтардағы жұмыс күші проблемасы. Ауыл жұмысшысының еңбегі әлі де өзінің қарабайырлығымен сипатталады, кейбір ұйымдарда механикаландырылған және қол еңбегіне балама жоқ, мұндай жағдайдың себебі-инновациялық технологияларды дамытуға және техниканы жаңартуға қаржының өткір жетіспеуі, сондай - ақ жоғары білікті кадрлардың болмауы. Мүмкін, бұл жағдайға қарсы, тек аймақтық немесе аймақтық орталықтарға жақын аумақтық байланысы бар ауылшаруашылық ұйымдарын ғана келтіруге болады. Мұндай жағдайларда инвесторларды іздеу шынымен жеңілдетіледі және жергілікті аймақтық бюджеттен субсидия алу мүмкіндігі көбірек болады, осылайша қол жетімді бағаларды реттеу және қалыптастыру арқылы жанама шығындарды едәуір үнемдеуге болады. Шын мәнінде, осындай жолмен орналасқан ауылшаруашылық ұйымдарының басымдығы туралы көп айтуға болады, бірақ мұндай ұйымдарда оларды шешуді қажет ететін проблемалар жеткілікті. Бірақ олардан айырмашылығы, артта қалған ұйымдар өте ауыр, нашарлаушы күйде, бұл экономикалық, әлеуметтік, жер, экологиялық және басқа да сипаттағы бірқатар проблемаларды тудырады;

- үшіншіден, халықтың табысын саралауды күшейту;

- төртіншіден, бәсекеге қабілеттіліктің төмендігі, яғни тұтынылатын азық-түлік сапасы[4].

Азық-түлік қауіпсіздігі проблемасын зерттеу және анықталған проблемаларды жою үшін тиісті міндеттерді шешу үшін негізгі бағытта жүргізілуі керек:

1) *Азық-түліктің физикалық қолжетімділігін қамтамасыз ету.* Бұл міндетті қамтамасыз ету үшін мемлекеттік, аймақтық және муниципалды органдардың, сондай-ақ ауылшаруашылық жұмысының тиімділігін арттыруға ықпал ететін шаруашылық жүргізуші субъектілердің және онымен байланысты өңдеуші салалардың өзара байланысты қызмет бағыттарының кешенін жүзеге асыру қажет. Сонымен қатар, өңіраралық өзара іс-қимыл және логистикалық байланыстардың ниеттестігін қамтамасыз ету арқылы шикізат пен азық-түлік нарықтарын дамытуды жүзеге асыру маңызды. Қызметтің бұл бағыты сауда буындарының санын азайтып, ауыл шаруашылығы өндірушілерінен өндірістің толық циклін және тікелей сатуды дамытуға ықпал ете отырып, сауда желілерін дамытуға өз нәтижесін нақты көрсететін болады.

Жоғарыда аталған бағыттар азық-түлік қауіпсіздігін қалыптастыру және нығайту құралы ретінде өндірістік нәтижелерге қол жеткізуге ғана емес, сонымен қатар аграрлық салаларда жиі проблемалық сипаттағы маңызды әлеуметтік міндеттерді шешуге қабілетті. Осылайша, мысалы, өндірісті дамыту ауыл шаруашылығының өзінде ғана емес, өнеркәсіптің басқа да салаларында, атап айтқанда, қайта өңдеу және негізінен тамақ өнеркәсібінде жаңа жұмыс орындарын құруға ықпал ететін болады.

2) *Азық-түліктің экономикалық қолжетімділігін қамтамасыз ету.* Бұл аспектінің тән бағыттары бірінші кезекте ел өңірлеріндегі халық табысының тұрақты деңгейін қолдау жөніндегі бағыттар болып табылады. Алайда, бұл нәтижеге жету үшін халықаралық қатынастардың "салауатты" деңгейінің қалыпты жағдайын қамтамасыз ету керек, өйткені нарықтық жағдайлар басқа нұсқалардың саяси өмір салтын қарастыра алмайды. Бұл экономикалық қол жетімділікті қамтамасыз ететін бірқатар бағыттар мемлекеттің және оның аймақтарындағы экономикалық жағдайды тұрақтандыруға деген ұмтылысын қамтуы керек дегенді білдіреді.

Ғалым-зерттеушілердің көптеген еңбектерінде баяндалған сараптамалық талдау азық-түліктің негізгі түрлеріне бағаның тұрақсыздығына объективті баға береді [5], [6]. Мемлекеттің өмірлік маңызы бар азық-түлік тауарлары мен ауыл шаруашылығы шикізатының бағасын реттеу және қолдау бөлігінде өз функциясын орындауы маңызды. Одақтарға біріктірілген өндірушілер ел ішінде емес, әлемдік нарықта сауданың артықшылығын беретін жағдай жиі кездеседі, соның салдарынан бағаның теңгерімсіздігі (ішкі және сыртқы) орын алады. Осы фактіні ескере отырып, заңнамалық мемлекеттік деңгейде сауда (экспорттық) кедергілерін реттеу не белгілі бір түрде жүзеге асыру керек. Әйтпесе, бұл ел халқының азық-түлікке қол жетімділігіне ғана емес, сонымен қатар азық-түлік қауіпсіздігінің жағдайына да кері әсерін тигізуі мүмкін.

3) *Тамақтану қауіпсіздігін қамтамасыз ету.* Бұл бағыт аясында келесі іс-шаралар кешенін орындау қажет:

- біріншіден, ауыл шаруашылығы шикізаты мен азық-түлігінің сапасын бақылауды уақтылы жүзеге асыру;
- екіншіден, сатылатын ауылшаруашылық шикізаты мен азық-түлікті сертификаттауды және сапаны басқаруды жүзеге асыру және бақылау;
- үшіншіден, халық денсаулығының жай-күйін бақылау және оны жақсарту жөніндегі стратегияларды қалыптастыру;
- төртіншіден, орындаушыға да, еңбек құралдары мен заттарына да әсер ететін түрлі құралдардың көмегімен еңбек өнімділігін арттыруға ұмтылу.

Қауіпсіздіктің үш негізгі аспектісіне топтастырылған бағыттар жалпы азық-түлік саласының нығаюына ықпал етеді

Алайда, тиісті үйлестірілген, бұл бағыттар ойдағыдай нәтиже бермеуі мүмкін немесе мүлдем қабылданбауы мүмкін. Осы орайда, ең алдымен, нақты стратегиялар мен шараларды күтпей, ауыл шаруашылығы, азық-түлік, көлік, экономика, сауда және т.б.

бойынша өкілетті органдардың қатысуымен азық-түлікпен қамтамасыз ету үшін пандемия салдарын азайту үшін дағдарыс комитеттерін құру ұсынылады. Мұндай дағдарыс комитеті жағдайды бақылаудың және ауылшаруашылық өндірісі мен азық-түлікпен қамтамасыз ету саласындағы ықтимал сәтсіздіктерге байланысты азық-түлік қауіпсіздігі мен тамақтану тұрғысынан коронавирустың әсерін азайту стратегиялары бойынша ұсыныстар әзірлеудің маңызды механизмін қамтамасыз ете алады. Нарық операторларының стратегияларды тиісті және толық жүзеге асыруын қамтамасыз ету үшін бұл дағдарыс комитетінің құрамына азық-түлік жеткізу тізбегінің барлық буындарының өкілдері кіретін неғұрлым кең көпжақты консультативтік комитет арқылы жеке секторды жұмысқа тарту да өте маңызды.

Құрылған дағдарысқа қарсы комитет елдің нақты жағдайларында жұмыс істей алатын бірқатар ықтимал шаралар мен іс-қимылдарды ойластырып, келісімділік пен тиімділікке қол жеткізу үшін үйлестіруді қамтамасыз ете алар еді. Жақсы қалыптасқан жұмыс түрлеріне (өзге дағдарыстар мен жаһандық азық-түлік саласындағы сәтсіздіктер кезінде қолданылған) немесе пандемия жағдайында оң нәтиже бере бастаған жұмыс әдістеріне сүйене отырып, азық-түлік жеткізу тізбектерінің логистикасы үшін нақты шаралар ұсына алады. Мұндай көпжақты консультативтік комитет азық-түлік тізбегі қатысушыларының қажеттіліктеріне толық сәйкес келуін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқаруы мүмкін.

Сонымен бірге ұлттық және субұлттық деңгейлерде, әсіресе негізгі халықаралық сауда серіктестерінде импортқа тыйым салуға немесе тапшылыққа байланысты туындауы мүмкін кез келген тапшы позицияларды немесе артықшылықтарды анықтау үшін азық-түлік қорлары мен өнім түрлерін жедел бағалау қажет болады. Елдің әртүрлі аудандары арасында азық-түлік қорларын қайта бөлу және ауыл шаруашылығы шикізатын азық-түлікке жатпайтын мақсаттарда (мысалы, биоотын өндіру үшін) пайдалануды қысқарту туралы мәселені осы өнімдердің болуын қамтамасыз ету және оларға бағаның субөңірлік деңгейде көтерілуіне жол бермеу үшін қарау керек. Осы орайда сұраныс пен ұсынысты зерделеу, өндіріс, қайта өңдеу және іске асыру жүйелерін бейімдеу мүмкіндігі туралы сұраққа жауап беру үшін оны өзгерту модельдерін құру, жеткізу маршруттарын бұғаттауды тексеру және бақылау (мүмкін балама нұсқаларды іздеу), сондай-ақ кәсіпорындардың жабылуы нәтижесінде жұмысын жалғастыра алмайтын жұмысшылар санын бағалау, ауыл шаруашылығы өндірісін сақтау әрі кеңейту және нарықтарға қол жеткізу құралы ретінде логистикалық жүйелерге басымдық беру қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-podpisal-ukaz-ob-utverzhenii-strategii-nacionalnoy-bezopasnosti-respubliki-kazahstan-na-2021-2025-gody-215354>
2. Вартанова, М.Л. Продовольственная безопасность страны и пути выхода из мирового продовольственного кризиса /М.Л. Вартанова. - М.: БИБЛИО-ГЛОБУС, 2016. — 220 с.
3. Формирование экономической стратегии государства: монография / Е.И. Кузнецова. — М.: ЮНИТИ, 2017. — 239 с.
4. Текст: непосредственный // Научное обеспечение агропромышленного комплекса: сборник статей по материалам IX Всероссийской конференции молодых ученых. – 2016. – С. 498-499.
5. ВТО: механизм взаимодействия национальных экономик. Угрозы и возможности в условиях выхода на международный рынок / Под ред. Сутырина С.Ф. - М.: Эксмо, 2008. - С.174-175.
6. Кузнецова, Е.И. Экономическая безопасность и конкурентоспособность. Формирование экономической стратегии государства: монография / Е.И. Кузнецова. — М.: ЮНИТИ, 2017. — 239 с.